

МЦПД

Міжнародний
Центр
Перспективних
Досліджень

ENPI: НЕДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР ПОЗА ГРОЮ

Цей звіт підготовлено Міжнародним центром перспективних досліджень у межах проекту "Доопрацювання, консолідація та редагування моніторингових звітів ENPI", профінансованого Інститутом відкритого суспільства в рамках ініціативи Місцевого врядування та адміністративної реформи (Будапешт). Усі точки зору, що їх висловлено в цьому документі, відображають позиції авторів та можуть не збігатися з позиціями донора. Будь-яку частину цього дослідження не можна відтворювати жодним чином, у тому числі графічно, електронно та у формі ксерокопії, і використовувати в будь-якому форматі без відповідного посилання на першоджерело.

У підготовці цього звіту брали участь Саша Тессье-Стол та Вікторія Гуменюк.

Переклад з англійської: Оксана Цісик

Літературне редагування: Надія Цісик

Дизайн і верстка: Тетяна Іванько

Local Government
and Public Service
Reform Initiative

OPEN
SOCIETY
INSTITUTE

ENPI: недержавний сектор поза грою

ENPI (Європейський інструмент сусідства та партнерства) здатний справляти суттєвий трансформаційний вплив у країнах – східних сусідах ЄС, і набрання чинності Лісабонської угоди тільки посилило цей потенціал. Однак ENPI наразі не використовується на повну силу. Головна причина цьому – недостатнє залучення представників недержавних організацій (НДО).

Дослідження, проведені в Азербайджані, Грузії, Молдові та Україні, засвідчили, що недостатня участь НДО зумовлена трьома чинниками: відсутністю системних можливостей для НДО долучитися до різноманітних процесів ENPI, недостатнім використанням наявних можливостей участі національними НДО і неререформованими органами державної влади в цих країнах.

Хоча робота щодо залучення НДО переважно залишається за національними органами влади в країні-партнері, саме ЄК відповідає за забезпечення сприятливих умов для участі НДО та компенсацію вад, що існують на національному рівні. В той час, як успіхи ЄК у цій сфері є неоднозначними, природа ENPI (з її акцентом на бюджетну підтримку) робить залучення НДО обов'язковим до процесів консультування та моніторингу інструменту. Якщо говорити прямо - пропонувати допомогу, що орієнтується на політику країни-партнера, країнам із закритими та неререформованими державними інституціями – це все одно, що будувати замок на піску. Підхід, який усіляко сприятиме посиленню можливостей для участі НДО, означатиме, що прозорість, ефективність допомоги та політична реформа є суттю ENPI.

1. Вступ: новий підхід до надання допомоги

Запроваджений 2007 року Європейський інструмент сусідства та партнерства — це фінансовий інструмент Європейської політики сусідства. Він є свідченням посилення уваги ЄС до поліпшення врядування в регіоні. Це означає ухвалення політичної стратегії, спрямованої на підтримку пріоритетів національного розвитку країн-партнерів і посилення національної ініціативи у використанні допомоги. Після започаткування Східного партнерства сукупна допомога ЄС країнам-сусідам упродовж 2007 – 2013 років перевищить 12 млрд. євро, що на 35% більше порівняно з попереднім семирічним періодом.

Утім, справжню цінність ENPI забезпечують не кількісні, а якісні чинники. З набранням чинності Лісабонською угодою фінансування було прив'язано до політики. Це дає ЄС небувалу раніше можливість забезпечити втілення його політики сусідства в реальність. Крім того, ENPI суттєво спрощує систему ЄС з управління допомогою: він замінив собою понад 30 інструментів, які існували до 2007 року. Зараз в рамках ENPI надається практично вся допомога сусідам ЄС.

ENPI містить низку інструментів, які донедавна були доступними тільки країнам — кандидатам на вступ до ЄС. Допомогу ENPI розроблено таким чином, щоб відповідати стратегії національного розвитку кожної країни-партнера. Тому вона містить нові інструменти, покликані підтримувати належне урядування, а також підвищувати відповідальність національних органів влади в управлінні допомогою ЄС. Серед них — бюджетна підтримка, у рамках якої кошти ЄС надходять прямо до національних органів влади на підтримку національних та/або секторальних реформ.

Цей документ відповідає на два прості запитання: якою мірою місцеві організації громадянського суспільства (НДО) залучені до процесів ENPI та яким чином їхня участь може стати більш ефективною? У ньому наведено результати досліджень, здійснених місцевими аналітичними центрами в Азербайджані, Грузії, Молдові та Україні¹. Наразі цей документ і звіти, на яких він заснований, — єдиний зведений огляд ENPI у цих країнах та єдина багатостороння оцінка участі НДО в процесах моніторингу ENPI. Тимчасом як окремі національні звіти призначені для національних аудиторій (зокрема місцевих представництв ЄС), цей документ покликаний дати посадовцям у Брюсселі розуміння ширшої картини. У ньому з'ясовано, що попри намагання залучити громадянське суспільство, ENPI не вдається забезпечити

Попри усі намагання залучити представників недержавного сектору, ENPI не вдається забезпечити належну участь НДО. Відповідальність за цю ситуацію лежить і на державних органах влади у країнах-партнерах і на Європейській Комісії

¹ Партнерами були такі організації: Азербайджан — Національний комітет Азербайджану з європейської інтеграції; Грузія — Кавказький інститут миру, демократії та розвитку; Молдова — IDIS Viitorul; Україна — Міжнародний центр перспективних досліджень. Планувалося, що проект охоплюватиме також Вірменію, проте організація, відповідальна за написання звіту щодо Вірменії, не виконала зобов'язання щодо виконання цього проекту.

належну участь НДО. Можливості для участі нечисленні, а ті, що існують, НДО надто часто не використовують повною мірою.

Відповідальність за цю ситуацію лежить і на державних органах влади у країнах-партнерах і на Європейській Комісії. Місцева влада номінально відповідає за залучення НДО, проте не виказує зацікавленості та спроможності до цього, а ЄК надала місцевій владі такі повноваження, цілком усвідомлюючи цю проблему. Як наслідок, ЄК змушена окремо відстежувати участь НДО, і сама ця система є надто недосконалою.

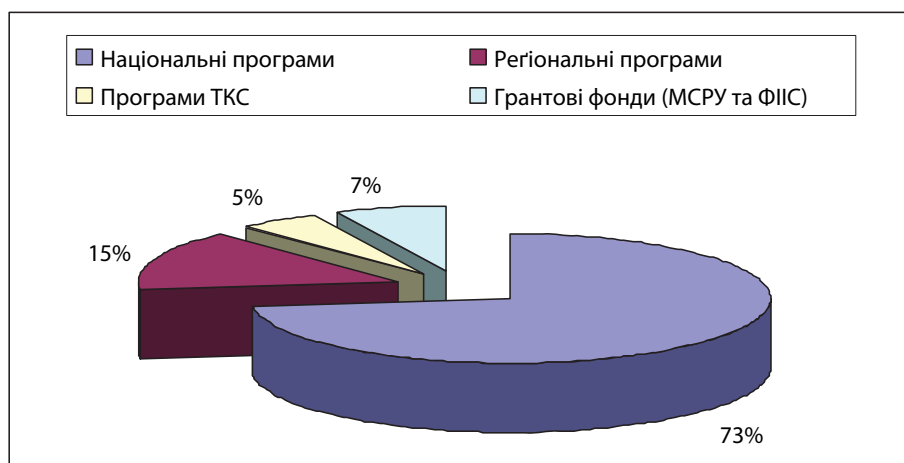
2. Стисло про ENPI

ENPI — це фінансовий інструмент Європейської політики сусідства (ЄПС), ускладнений тим, що він має власну структуру та керується відповідним набором програмних документів. ENPI поділений на три типи програм:

- ↗ 16 національних програм (по одній на кожну із країн-учасниць)²;
- ↗ три регіональні програми (по одній для Сходу та Півдня та одна міжрегіональна програма, що охоплює дві попередні);
- ↗ 15 програм транскордонного співробітництва (ТКС).

На національні програми припадає 4,1 млрд євро (73%) із 5,6 млрд., виділених на 2007–2010 роки. Після цього йде регіональне співробітництво (828 млн. євро, або 15%) і транскордонне співробітництво (227 млн. євро, або 5%). Решту (400 млн. євро, або 7%) заплановано виділити на нові грантові фонди, а саме Механізм сприяння реформам управління (МСРУ) й Фонд інвестиційного інституту сусідства (ФІІС).

Діаграма 1. Розподіл коштів ENPI, 2007–2010 роки

З огляду на фінансову важливість національних програм та їхню стратегічну роль, вони є найважливішим компонентом ENPI, а відтак перебувають у центрі уваги цього документа. Пріоритети та заходи національних програм визначають у трьох основних документах:

- ↗ *Стратегічні документи країни (СДК)* є основою програм ENPI. Вони охоплюють весь семирічний період Фінансової перспективи ЄК (хоча й переглядаються на середині терміну) і визначають пріоритетні сфери дії. Поточні СДК охоплюють період з 2007 до 2013 року, і середньостроковий огляд більшості національних програм було здійснено в березні 2010 року;

² Алжир, Вірменія, Азербайджан, Єгипет, Грузія, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Молдова, Марокко, Палестинська автономія, Росія, Сирія, Туніс та Україна. Лівія має статус спостерігача і також може претендувати на отримання фінансування в рамках ENPI.

- ⤴ *Національні індикативні програми (НІП)* розробляють двічі за період дії Фінансової перспективи (на початку й на третьому або четвертому році). Вони встановлюють відрахування коштів на кожну пріоритетну сферу, визначену Стратегічним документом. Проаналізовані НІП охоплюють період з 2007 до 2010 року.
- ⤴ Операційні аспекти виконання національних і регіональних програм визначають у *Річних програмах дій (РПД)*, що встановлюють, які проекти отримають фінансування і в якому розмірі. Тому РПД є ключовими документами, що фактично визначають, скільки коштів ЄС має бути виділено в межах цих програм.

Теоретично НДО можуть брати участь у розробленні всіх цих документів. Вивчення реальної практики, утім, свідчить про інше.

3. Історія про змарновані можливості

3.1 Залучення – це необхідність

Роль НДО у плануванні, виконанні, моніторингу та оцінюванні ENPI надзвичайно важлива. Справді, ENPI як інструмент, що орієнтується на національну політику країни-партнера здебільшого стосується урядових інституцій. Однак природа ENPI робить участь НДО у моніторингу обов'язковою. Адже запровадження бюджетної підтримки та інших механізмів,

Природа ENPI робить участь НДО у моніторингу невід'ємною частиною

покликаних посилити національну відповідальність та ініціативу, означає перехід відповідальності від ЄК до національних державних інституцій, а спроможність нереформованих державних інституцій належно використати ці мільйони викликає сумніви.

НДО, які володіють набагато більшою операційною гнучкістю порівняно з будь-якою державною інституцією чи Європейською Комісією, представляють групи інтересів, що зазвичай виключені з процесів вироблення політики, і можуть забезпечити зовнішній контроль. Можливо, найважливіший аспект полягає в тому, що сам факт участі НДО суттєво посилює національну (на противагу державній) співвласність програм ENPI.

Тому для правильного визначення пріоритетів ENPI та належного використання допомоги, яку надають у його рамках, вкрай важлива участь НДО.

3.2 Незадовільний status quo

Планування, виконання, моніторинг і оцінку ENPI можна поділити на два рівні: програмний, на якому визначають пріоритети, та операційний, де вони перетворюються на заходи. До

Хоча відповідальність за залучення НДО здебільшого лежить на національних державних інституціях, саме ЄК вжила найпомітніших заходів, щоб голос громадянського суспільства було почуто. Проте ці добрі наміри не перетворилися на ефективну систему, яка б уможлиблювала системну участь НДО

операційного рівня належить розроблення Стратегічних документів країни, Національних індикативних програм і Річних програм дій, тимчасом як операційний рівень стосується втілення конкретних заходів і проектів. Два основні типи заходів – це проекти технічної допомоги та бюджетна підтримка. Оскільки ЄК визначила бюджетну підтримку як пріоритетний формат надання допомоги у рамках ENPI, це буде єдиним заходом на проектному рівні, який розглядатиметься в рамках підготовки цього звіту.

ЄК доклала суттєвих зусиль, щоб залучити НДО до різноманітних процесів ENPI, проте на цьому шляху залишаються великі прогалини. Парадоксально, але ця проблема зумовлена двома основ-

ними перевагами інструмента: його природою орієнтуватися на політику країни-партнера та наголосом на національній співвласності програм. Передаючи відповідальність, Комісія великою мірою уповноважила національні органи влади залучати НДО і використовувати їхній внесок у виробленні політики. Однак політична культура багатьох колишніх радянських республік не сприяє участі НДО у виробленні політики, і в кожному разі нереформовані інституції загалом неспроможні використати участь громадянського суспільства для ефективного внеску в розробку політик.

Утім, хоча відповідальність за залучення НДО здебільшого лежить на національних державних інституціях, саме ЄК вжила найпомітніших заходів, щоб голос громадянського суспільства було почуто. Проте ці добрі наміри не перетворилися на ефективну систему, яка б уможлиблювала участь представників недержавного сектору.

3.2.1 Погана обізнаність, слабкий вплив

На веб-сайті ENPI наведено можливості для залучення НДО на стадії програмування, проте вони є загальними та замість того, щоб чітко перерахувати можливості участі, залишають ініціативу за НДО. Серед рекомендацій – звертатися до місцевих представництв ЄК для отримання інформації, домовлятися про зустрічі з представництвами та готувати пропозиції щодо довготермінової участі в процесі моніторингу³. Це дуже важливі заходи, проте вони мають мало користі для НДО, які шукають конкретних способів участі. Крім того, інформація про ENPI хаотична, внаслідок чого важко скласти чітку картину суті та важливості інструмента. Як наслідок, навіть ті обмежені можливості участі, які існують, теж не використовують повною мірою.

3.2.2 Програмний рівень: несистемність

Моніторинг ENPI представниками недержавного сектору має починатися задовго до початку стадії виконання проекту. Участь на стадії програмування – обов'язкова передумова успіху, оскільки жодний моніторинг проекту не може компенсувати зміщення пріоритетів. Інституціям на кшталт аналітичних центрів, бізнес-асоціацій, профспілок і груп підтримки треба дати змогу долучитися до процесу визначення пріоритетів, а секторальним НУО – робити внесок у сферах своєї компетенції на рівні проектів.

Діаграми, наведені нижче, ілюструють можливості залучення громадянського суспільства до планування, реалізації, моніторингу й оцінки програм ENPI. Наразі вони демонструють єдину цілісну картину участі представників НДО в ENPI. Вони показують наявні можливості для участі та стадії, участь у яких НДО бажана, але відсутня. Точніше кажучи, вони свідчать про те, що внесок громадянського суспільства здебільшого не зумовлює тривалого впливу на політику.

Недержавний сектор і підготовка Стратегічних документів: замало, зарано

Представники недержавного сектору можуть долучитися на самому початку процесу написання попередніх варіантів Стратегічних документів країни, під час консультацій між ГД RELEASE, національними органами влади та державами – членами ЄС. Можливість участі в про-

³ <http://www.enpi-programming.eu/wcm/en/how-to-get-engaged/concrete-actions-to-take/enpi-civil-society.html>

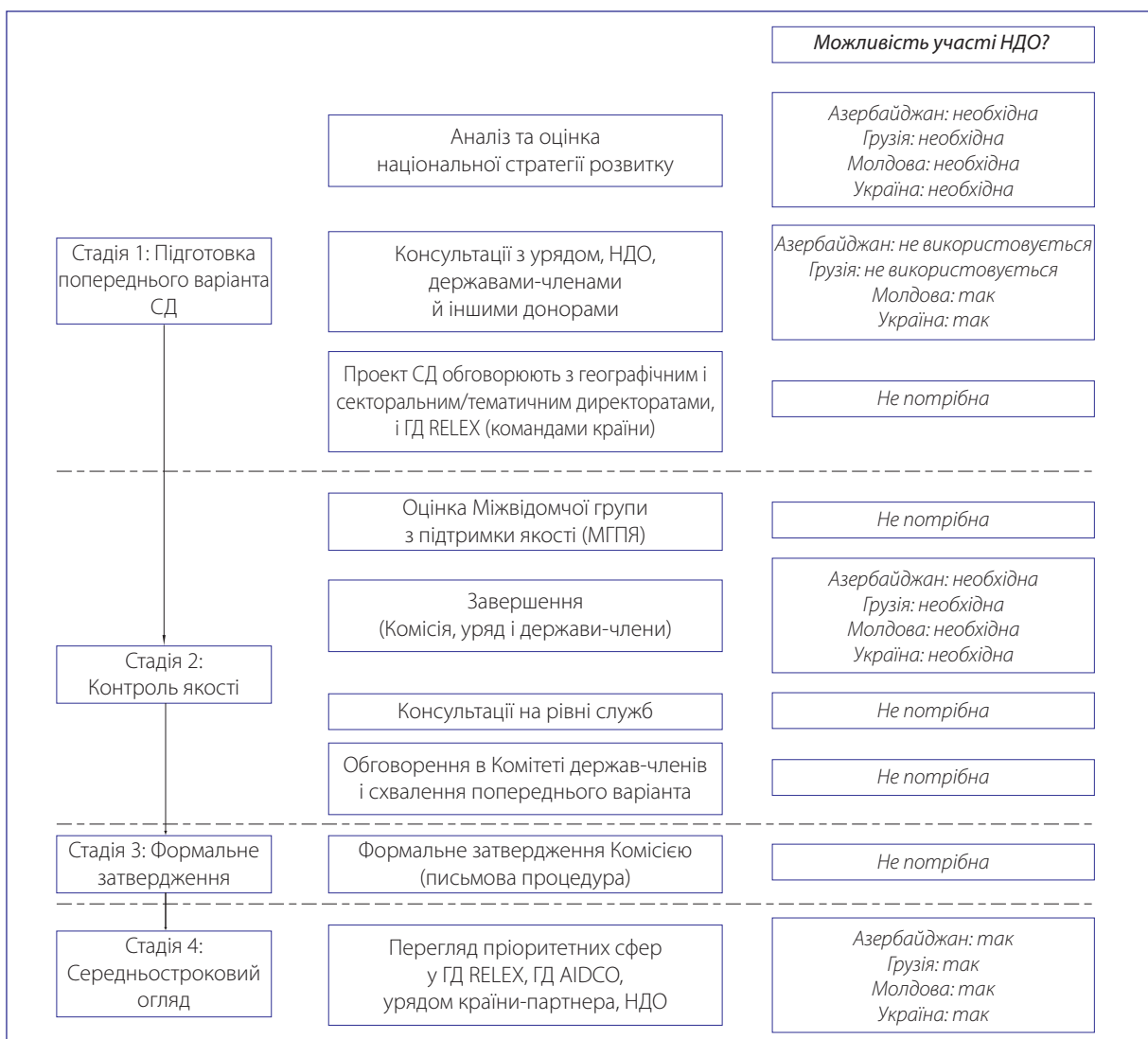
цесі підготовки СДК є чи не найголовнішою, оскільки що раніше представники недержавного сектору долучаться до роботи, то більшим буде їхній вплив на визначення пріоритетів.

Однак після цих початкових консультацій представників недержавного сектору просто виключають з процесу розроблення СДК: вони не мають змоги коментувати згодом розроблений проект СДК. Це надзвичайно важливо. Для того, щоб НДО мали реальний вплив, вони повинні мати змогу безпосередньо впливати на остаточну версію документа. Теперішня система невзможі гарантувати НДО, що їхній внесок зрозуміли, або надати їм можливість коментувати певні компоненти попереднього варіанту СДК. Інакше кажучи, найбільше, що можуть зробити НДО, – це давати загальні рекомендації на самому початку процесу.

Важливо, що навіть цю можливість участі не використовують сповна. Тільки в Молдові та Україні НДО фактично беруть участь у цих консультаціях: в Азербайджані та Грузії НДО не були залучені до розробки СДК у 2007 – 2013 роках.

Утім, із середньостроковим оглядом ситуація інакша. НДО у всіх країнах брали участь у цьому процесі, який також містить підготовку нових НІП (див. нижче).

Діаграма 2. Можливості участі НДО у підготовці Стратегічного документа країни

Можливості участі НДО у підготовці Національної індикативної програми: замало, запізно

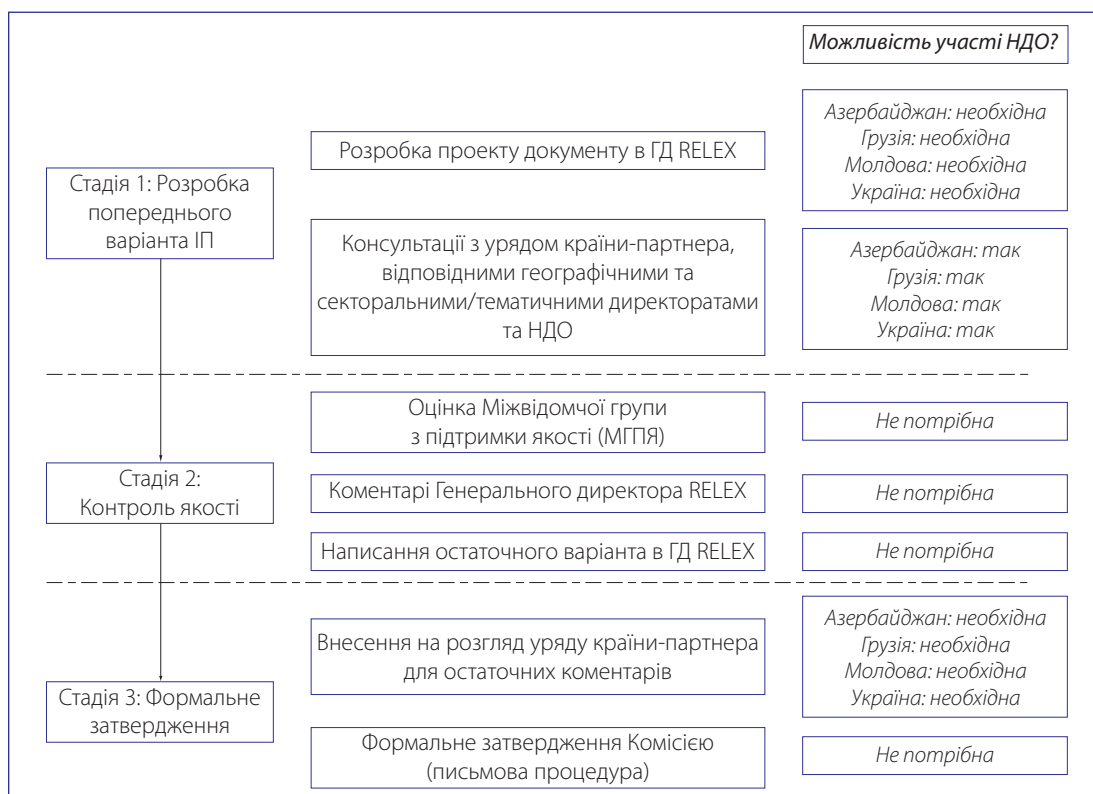
Процедура підготовки НІП дає змогу представникам недержавного сектору брати участь на початку процесу через консультації, протягом яких вони можуть коментувати попередній варіант НІП (відомий як «Концептуальна записка»), запропонований ГД RELEX.

Це важливо. Однак, на жаль, розроблення НІП демонструє протилежну ваду порівняно з тією, що властива для підготовки СДК, але таку ж фундаментальну. З НДО не консультуються до стадії написання попереднього варіанта, тож вони можуть лише коментувати наявну концептуальну записку. Інакше кажучи, вони можуть долучитися до процесу вже тільки після визначення пріоритетів. Як наслідок, малоімовірно, що їхній внесок здатний суттєво вплинути на наявний документ, особливо беручи до уваги, що вони також виключені зі стадії остаточного доопрацювання.

Консультації з НДО мають бути частиною підготовки попереднього варіанта Генеральним Директором RELEX. Це має бути нескладно, оскільки вони вже беруть участь у попередніх консультаціях щодо СДК. Як і під час підготовки СДК, НДО також мають бути залучені до стадії остаточного доопрацювання, щоб забезпечити належне сприйняття їхнього внеску та його включення до остаточного варіанта.

Важливо, що азербайджанські, грузинські, молдовські та українські НДО усі скористалися наявними можливостями участі в роботі над НІП і були присутніми на консультаціях, організованих Комісією.

Діаграма 3. *Можливості участі НДО у підготовці Національної індикативної програми*

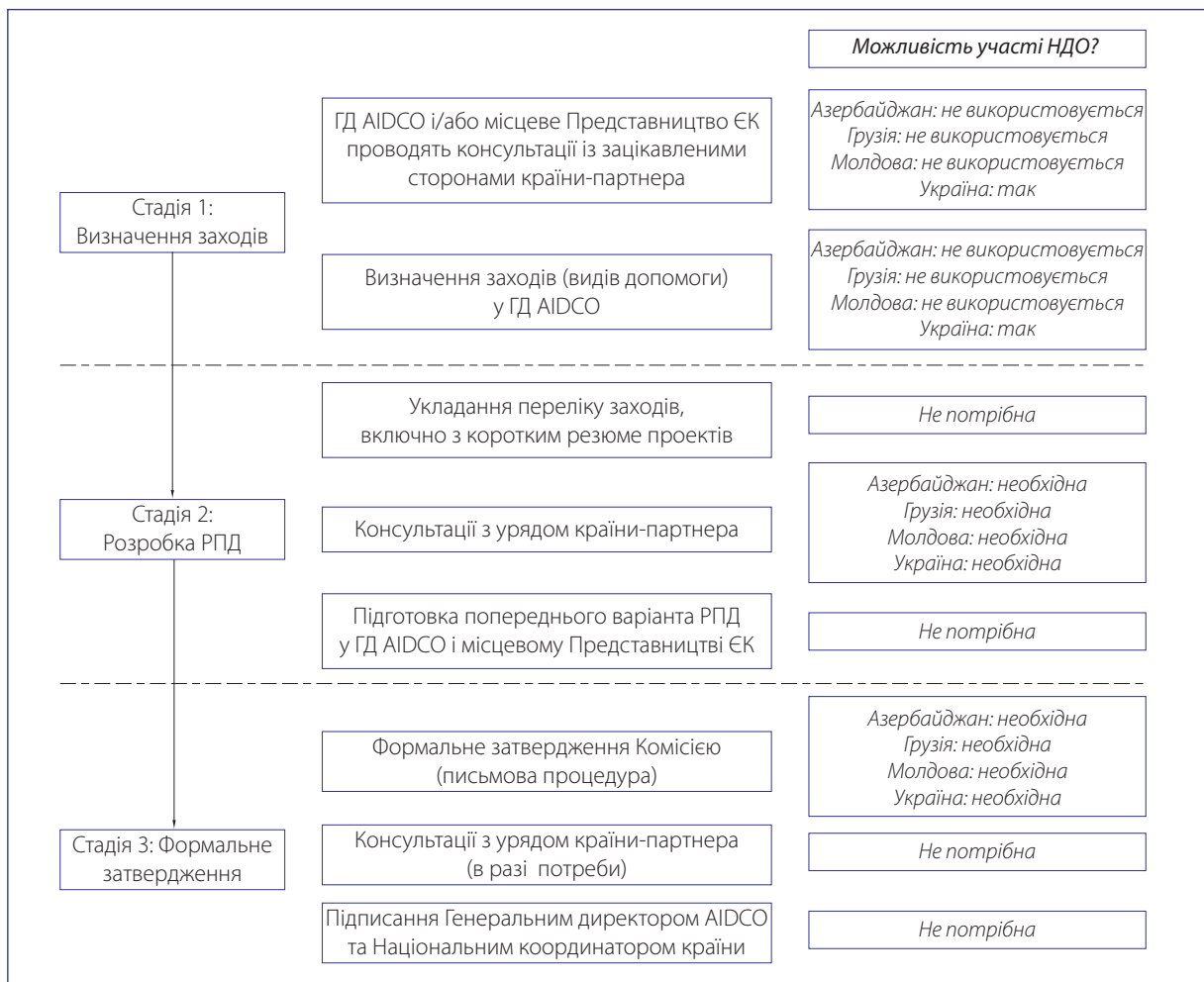
Можливості участі НДО у підготовці Річного плану дій: здебільшого те саме

Підготовка РПД дає змогу НДО бути почутими до того, як буде підготовано будь-які попередні варіанти: вони беруть участь і в попередніх консультаціях, і під час стадії визначення заходів під керівництвом ГД AIDCO і місцевого представництва ЄК. Оскільки саме в РПД визначають, які проекти буде обрано та які кошти буде виділено, це важливо, адже НДО мають змогу впливати не тільки на визначення пріоритетів, а й на більш операційні аспекти ENPI.

Однак процес підготовки РПД має на ті самі фундаментальні хиби, що й решта документів програмного рівня. НДО і тут виключено з консультацій, які відбуваються між ЄК і національними органами влади напередодні написання попереднього варіанта РПД. І так само НДО не беруть участі у процедурі формального затвердження, у рамках якої за потреби можуть відбуватися консультації між ЄК і урядом країни-партнера. Хоча ці консультації переважно стосуються радше вирішення проблем, що виникають, а не визначення пріоритетів та відбору проектів, участь НДО могла б забезпечити корисний погляд ззовні на питання, порушені будь-якою зі сторін.

У підготовці РПД брали участь тільки українські НДО, тимчасом як азербайджанські, грузинські та молдовські залишалися поза процесом.

Діаграма 4. Участь НДО у підготовці Річної програми дій

3.2.3 Операційний рівень: доступ закрито

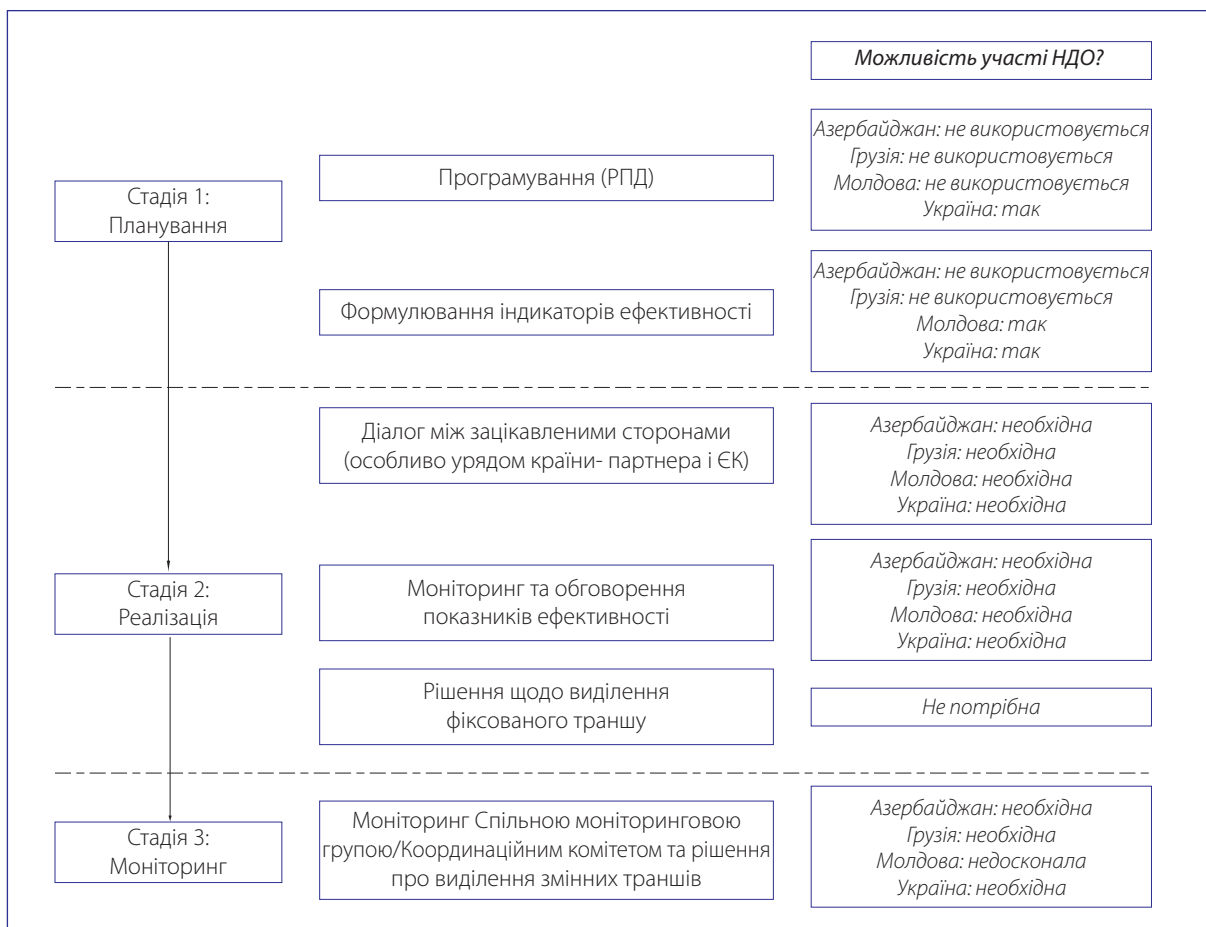
Можливість участі НДО у бюджетній підтримці: широко заплющені очі

Хоча сектори бюджетної підтримки та обсяги фінансування визначають у Річних програмах дій, ці рішення є результатом переговорів між ЄК і національною владою без участі НДО. Як наслідок, участь НДО у розробленні РПД не впливає на вибір секторів, які отримують бюджетну підтримку, або виділення відповідних асигнувань. НДО також не беруть участі в розробленні індикаторів успішності, які застосовують для оцінки дотримання органами влади умов, встановлених для виділення змінних траншів. Попри те, що більшість НДО не мають необхідних знань і навичок для участі в такій технічній роботі, деякі НУО — а саме аналітичні центри та НУО, що займаються конкретними секторами, — є винятками і мають бути залучені до цього процесу.

Незважаючи на важливість участі НДО у спільних моніторингових групах/координаційних комітетах, вона в кращому разі є спорадичною і суттєво відрізняється залежно від країни. Важливо, що участь НДО ані обов'язкова, ані заборонена, і відповідне питання може бути порушено або ЄК, або національними органами влади. В Азербайджані, Грузії та Україні НДО просто виключені з цього процесу. У Молдові громадянське суспільство представлено тільки одним НДО, і процес відбору багато хто вважає недосконалим.

Інакше кажучи, НДО великою мірою виключені з моніторингу бюджетної підтримки в усіх країнах ENPI. Це велика проблема з двох причин. По-перше, відсутність зовнішнього моніторингу має вкрай негативні наслідки. Через бюрократію та корупцію, наприклад, Україна не змогла ефективно використати бюджетну підтримку для свого енергетичного сектору. А по-друге, виключення НДО і з розроблення стратегії національного розвитку, і з моніторингу бюджетної підтримки позбавило громадянське суспільство можливості брати участь у процесах найбільш стратегічного та найважливішого інструменту в арсеналі ENPI.

Діаграма 5. Можливості участі НДО у бюджетній підтримці

4. Що далі?

Європейська Комісія доклала чимало зусиль аби залучити НДО до планування та моніторингу ENPI, проте результат залишається незадовільним. Переважно національні органи державної влади не виконували свої обов'язки в цій сфері, а зусилля ЄК компенсувати це були невдалими. Тож "національна" ініціатива, якій мав сприяти ENPI, є радше урядовою, аніж національною.

"Національна" ініціатива, на яку мав спиратися ENPI, є радше урядовою

Відсутність інституційної системи, спроможної до залучення НДО, погіршується браком доступної та конкретної інформації про ENPI та шляхи активної участі громадянського суспільства.

З боку ЄК проблема полягає не в поганих намірах чи навіть у недостатніх ресурсах. Зміни, необхідні для поліпшення участі НДО у ENPI, не потребують перегляду системи чи суттєвих інвестицій.

Країни-партнери не є готовими ефективно використовувати допомогу, що виділяється на викання національних стратегій розвитку

ЄК не усвідомлює, що її партнери в рамках ENPI не цілком готові до того типу допомоги, яку вона надає. Пропонувати стратегічну допомогу країнам із закритими та неререформованими інституціями, що відповідають за вироблення політики, — все одно, що будувати замок на піску. ENPI не призведе до реальної трансформації, поки ці речі не буде усвідомлено, а їхні наслідки не буде взято до уваги.

Вибрані рекомендації

Для Європейського парламенту:

Європейський парламент безпосередньо не керує ENPI, але відіграє суттєву роль у визначенні пріоритетів і моніторингу. Для того, щоб зробити допомогу ЄС прозорою та підзвітною, парламент повинен:

1. Закликати ЄК зробити демократизацію державних інституцій у країнах-партнерах пріоритетом для ENPI. Тільки прозорі інституції можуть адекватно консультиватися з НДО і використовувати їхній внесок, і тільки ефективні процедури можуть забезпечити належне використання допомоги;
2. Закликати Комісію слідувати Загальним принципам і мінімальним стандартам під час консультацій для зацікавлених сторін, визначених у ЄК COM(2002) 704.

Для Європейської Комісії:

1. Зробити демократизацію державних інституцій пріоритетом допомоги ENPI. Тільки відкриті та демократичні державні інституції здатні проводити належні консультації з НДО і використовувати їхній внесок для ENPI.
2. Слідувати Загальним принципам і мінімальним стандартам щодо консультивання Комісією зацікавлених сторін, визначених у ЄК COM(2002) 704⁴. Існує суттєва невідповідність між викладеними там принципами та фактичним процесом планування та моніторингу ENPI;
3. Дати зрозуміти національним органам влади, що участь НДО у плануванні та моніторингу ENPI обов'язкова – можливо, узалежнивши фінансування від проведення консультацій з НДО;
4. Сприяти національним урядам у визначенні НДО, які могли би брати участь у процесах ENPI;
5. З огляду на відсутність усталених традицій участі НДО у виробленні політики в країнах Східного партнерства потрібно окремо відстежувати консультації з НДО, які надає Європейська Комісія. Консультиватися з НДО мають і ЄК, і національні органи влади до того, як пропонувати будь-які проекти документів;
6. Створити нові можливості участі для НДО у роботі над новими стратегічними документами країни, національними індикативними програмами та річними планами дій, і формуванні та функціонуванні спільних моніторингових груп/координаційних комітетів бюджетної підтримки, як зазначено у наведених вище діаграмах;

⁴ ЄК COM(2002) 704 final Brussels, 11.12.2002 “До підвищеної культури консультацій і діалогу – Загальні принципи та мінімальні стандарти Комісії щодо консультацій для зацікавлених сторін”. Джерело: <http://eur-ex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002DC0704:EN:NOT>

7. Забезпечити тренінги для НДО щодо моніторингу ENPI і на програмному, і на операційному рівнях;
8. Посилити зусилля з поширення інформації про ENPI;
9. Зробити ключові документи щодо ENPI (зокрема критерії, індикатори, контрольні показники та ін.) доступними для представників недержавного сектору та забезпечити переклад всіх документів на національні мови країн – партнерів;
10. Зробити участь НДО у спільних моніторингових групах/координаційних комітетах програм бюджетної підтримки обов'язковою. НДО можна обирати на основі їхньої компетентності в певних секторах і попереднього досвіду в плануванні та моніторингу ENPI.

Для національних урядів:

1. Зробити демократизацію державних інституцій пріоритетом зовнішньої допомоги;
2. Зробити консультації з представниками недержавного сектору щодо вироблення національної стратегії розвитку обов'язковими, за прикладом інших країн (наприклад, "мінімальні правила консультацій" ЄС);
3. Формалізувати участь НДО у залученні й використанні зовнішньої допомоги загалом, і зокрема фінансування ENPI, у нормативних актах;
4. Розробити процедури для аналізу та застосування внеску НДО (зокрема в процесах ENPI);
5. Включити НДО до складу Спільних моніторингових груп/координаційних комітетів програм бюджетної підтримки.

Для НДО:

1. Визначити та використовувати наявні можливості участі;
2. Налагодити тісні зв'язки з місцевими Представництвами Європейської Комісії та бути в курсі поточних можливостей участі НДО у процесах ENPI;
3. Зосередити увагу на розбудові спроможності, щоб НДО мали повне розуміння ENPI та могли взяти на себе функцію "наглядача";
4. У разі потреби засновувати коаліції НДО для створення нових можливостей участі;
5. Підвищити рівень поінформованості щодо ENPI через проведення офіційних інформаційних зустрічей і неформальних круглих столів з іншими НДО і в столицях, і в регіонах;
6. Діяти активно, бути готовими до нових політичних ініціатив і намагатися впливати на процес ухвалення рішень із самого початку.

Для інших донорів:

1. Підтримувати демократизацію державних інституцій у країнах ENPI;
2. Підтримати зусилля НДО щодо визначення й використання можливостей участі в ENPI;
3. Підтримувати розбудову спроможності серед НДО, зокрема ініціативи щодо формування коаліцій для створення нових можливостей участі;
4. Допомогати урядам країн – партнерів в рамках ENPI залучати НДО до вироблення національних стратегій розвитку;
5. Координувати діяльність донорів, щоб уникнути дублювання зусиль;
6. Сприяти поширенню інформації про всі програми зовнішньої допомоги.